

Primjena poveznica locus damni i locus delicti commissi u slučajevima okolišne štete

Tomašek, Tea

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:786407>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za međunarodno privatno pravo

Tea Tomašek

PRIMJENA POVEZNICA LOCUS DAMNI I LOCUS DELICTI COMMISSI U
SLUČAJEVIMA OKOLIŠNE ŠTETE

Diplomski rad

Mentor: doc.dr.sc. Tena Hoško

Svibanj, 2023.

Izjava o izvornosti

Ja, Tea Tomašek, pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Tea Tomašek, v.r.

Sažetak

Predmet ovog rada je primjena poveznica *locus damni* i *locus delicti commissi* u slučajevima okolišne štete. Prije svega, analiziraju se temeljne karakteristike dvije navedene poveznice, njihove razlike i sličnosti te njihova primjena i učinak u europskim pravnim propisima. Kroz sudsku praksu razjašnjava se nekoliko pitanja koja su se pojavila prilikom analiziranja spomenutih poveznica. Nadalje se detaljnije analizira značaj načela ubikviteta i pravila mozaika u izvanugovornoj odgovornosti za štetu počinjenu na okolišu te se postavlja i odgovara na pitanje koje se pojavilo tijekom samog istraživanja kako se kvalificira zahtjev za naknadu štete u slučaju prekograničnog onečišćenja okoliša.

Ključne riječi: šteta na okolišu, *locus damni*, *locus delicti commissi*, izvanugovorni odnosi, deliktни statut, Uredba Rim II, Uredba Bruxelles Ibis, mjesto nastanka štetnih posljedica, mjesto štetnog događaja, načelo ubikviteta

Abstract

The subject of this paper is the application of *locus damni* and *locus delicti commissi* in cases of environmental damage. Firstly, the fundamental characteristics of these two connecting factors are analyzed, along with their differences and similarities, as well as their application and impact in European legal provisions. Several questions that have arisen during the analysis of these connecting factors are clarified through case law. Furthermore, the significance of the ubiquity principle and the mosaic principle in non-contractual liability for environmental damage is examined in more detail, and the question, which occurred during the research, of how to qualify a claim for compensation in cases of cross-border environmental pollution is raised and answered.

Keywords: environmental damage, *locus damni*, *locus delicti commissi*, non-contractual obligations, Rome II Regulation, Bruxelles Ibis Regulation, the place where the harmful consequences occurred, the place where the delict occurred, ubiquity principle

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. <i>Locus damni</i> i <i>locus delicti commissi</i> u kontekstu okolišne štete	2
2.1. Kodifikacija mjerodavnog prava i nadležnosti za izvanugovorne obveze u Europskoj uniji.....	2
2.2. Razumijevanje i primjena poveznica <i>locus damni</i> i <i>locus delicti commissi</i> u slučajevima štete uzrokovane onečišćenjem okoliša.....	6
2.3. Kritike i izazovi u primjeni poveznica <i>locus damni</i> i <i>locus delicti commissi</i> u slučajevima okolišne štete	11
3. Povezanost <i>locus damni</i> s drugim pravnim načelima	13
3.1. Usporedba s <i>locus delicti commissi</i>	14
3.2. Razlikovanje mjesta izravne i posredne štetne posljedice.....	16
3.3. Pravilo mozaika	19
4. Kvalifikacija zahtjeva za naknadu štete u slučaju prekograničnog onečišćenja okoliša od strane javnih tijela	21
4.1. Problem naknade troškova uklanjanja onečišćenja koje su poduzele javne vlasti	22
4.2. Građanska stvar u smislu Uredbe Bruxelles Ibis i Uredbe Rim II	23
5. Zaključak.....	25
6. Literatura.....	27

1. Uvod

Prirodni resursi na Zemlji već neko vrijeme trpe značajna oštećenja koja proizlaze iz ljudske intervencije. Neprekidna industrijska aktivnost u različitim sektorima, ekološki incidenti, te negativni utjecaji koje svaki pojedinac stvara (kao što su otpad, buka, emisije vozila itd.) samo su neki od mnogobrojnih faktora koji zajedno nanose štetu okolišu. Štoviše, ovo onečišćenje često prelazi granice države u kojoj je nastalo, imajući negativne učinke na stvari i osobe u drugim državama.

U tom smislu, kao što je rečeno, onečišćenje ne uzima u obzir nacionalne granice i, ignorirajući političke podjele, proširuje se na teritorije različitih suverenih država. Osim toga, ovo onečišćenje često se širi izvan granica zemlje u kojoj je nastalo, s negativnim učincima na stvari i osobe u drugim državama.

Pravo ima važnu korektivnu i preventivnu ulogu u suočavanju s onečišćenjem okoliša. Kako bi se učinkovito odgovorilo na onečišćenje okoliša, pravni okvir treba djelovati kao koherentna cjelina. U tu svrhu, zajedno s mjerama koje se donose u raznim granama prava poput upravnog, kaznenog ili građanskog prava, međunarodno privatno pravo također mora ponuditi vlastita rješenja. Element internacionalnosti koji karakterizira prekogranično onečišćenje okoliša zahtijeva specijalizirano djelovanje ove grane prava.

Ovaj diplomski rad usredotoči će se na definiranje poveznica, prava koje se primjenjuje na slučajeve prekograničnog onečišćenja te određivanje nadležnosti suda u europskom kontekstu. Pri tome će se koristiti međunarodne konvencije koje već vrijede u ovoj području, analizirat će se najrelevantnije značajke poveznica *locus damni* i *locus delicti commissi*, njihova primjena, koja rješenja su prije ujednačenja prava na području Europske unije bila predložena te kratki osvrt na samu naknadu učinjene štete. No, najveći fokus bit će na tome kako je to regulirano u najznačajnijim propisima donesenim za uređenje i usklađivanje izvanugovornih odnosa na području Europske unije, a to su dakako Uredba (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze, poznatijoj kao Uredba Rim II te Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima, poznatija kao Uredba Bruxelles Ibis.

2. *Locus damni* i *locus delicti commissi* u kontekstu okolišne štete

Poveznica mjesta nastanka štetnih posljedica (*locus damni*) kao mjerodavno pravo primjenjuje *lex loci damni*, dok poveznica mjesta štetne radnje (*locus delicti commissi*) za mjerodavno pravo primjenjuje *lex loci delicti commissi*. Općenito, *locus damni* je mjesto u kojemu je došlo do povrede zaštićenog pravnog interesa, a *locus delicti commissi* je mjesto gdje je štetna radnja u potpunosti ili djelomično učinjena.¹ U nastavku rada proučavat će se sam povijesni razvoj navedenih poveznica te na koji način se primjenjuju u slučajevima šteta uzrokovanih onečišćenjem okoliša.

2.1. Kodifikacija mjerodavnog prava i nadležnosti za izvanugovorne obveze u Europskoj uniji

Najčešće poveznice u općim odredbama deliktneog statuta u europskom pravu su mjesto počinjenja protupravnog čina, zajedničko redovno boravište oštećenika i štetnika, najuža veza te volja stranaka kao subjektivna poveznica.² Sve do donošenja Uredbe (EZ) br. 864/2007. Europskog parlamenta i Vijeća o mjerodavnom pravu za izvanugovorne obveze od 11. srpnja 2007. (dalje: Uredba Rim II), u Europi nisu postojala ujednačena kolizijska pravila za izvanugovorne odnose.

Uredba Rim II unificirala je kolizijska pravila izvanugovornih obveza u okviru Europske unije. Ta ideja o ujednačavanju postojala je još od prošlog stoljeća; naime, 1967. osnovala se skupina nacionalnih stručnjaka iz šest tadašnjih država članica Europske ekonomske zajednice koji su radili na Konvenciji o pravu mjerodavnom za ugovorne i izvanugovorne obveze. Prvotni nacrt Konvencije predstavljen je 6. prosinca 1972. zajedno s izvješćem Komisije gdje se deliktneog statut temeljio na pravu mjesta gdje je štetni događaj počinjen.³

Nakon što je Europska ekonomska zajednica proširena na Dansku, Irsku i Ujedinjeno Kraljevstvo, dio projekta koji se odnosio na izvanugovorne obveze je napušten zbog nedostatka

¹ Sajko, Krešimir; Međunarodno privatno pravo, 5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, NN 2009., str. 47.

² Bouček, Vilim, Uredba Rim II – Komunitarizacija europskog međunarodnog deliktneog prava – drugi dio: opće poveznice deliktneog statuta Uredbe Rim II i harmonizacija hrvatskog prava, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 3/2008., 2008., str. 489.

³ Ole Lando, Bernd von Hoffmann, Kurt Siehr, Acts and Documents of an International Colloquium held in Copenhagen on 29/30 April 1974, European Private International Law of Obligations, 1975., str. 220.

prihvatljivosti za nove države članice.⁴ Trebalo je proći skoro tri desetljeća od tada kako bi ponovno započele pripreme za ujednačavanje izvanugovornih odnosa u Europi. Na sastanku Europskog vijeća u Tampereu, koji je održan 1999. godine, potvrđeno je načelo međusobnog priznanja presuda i drugih odluka sudbenih tijela kao osnova za pravosudnu suradnju u građanskim stvarima te su Vijeće i Komisija pozvani na usvajanje programa mjera zbog provedbe navedenog načela.

Slijedom toga, 2000. godine, zajedničkom inicijativom Komisije i Vijeća donesen je program mjera usmjerenih na provedbu načela međusobnog priznavanja odluka u području građanskog i trgovačkog prava.⁵ Ključni trenutak bio je usvajanje Haškog programa 2004. godine kojim je bio upućen poziv na harmonizaciju kolizijskih pravila za izvanugovorne obveze.⁶

2003. godine Komisija je predstavila Prijedlog Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o pravu mjerodavnom za izvanugovorne obveze (dalje: Prijedlog Uredbe Rim II).⁷ Tri godine poslije, Komisija usvaja Izmijenjeni tekst Prijedloga Uredbe Rim II koji je bio posljedica izmjena i dopuna predloženih od strane Europskog parlamenta nakon provedenog prvog čitanja izvornog prijedloga pri čemu je Komisija usvojila 54 izmjene i dopune.⁸ Ovo je bio prvi put da se primjenjuje postupak suodlučivanja sukladno članku 251. Ugovora o Europskoj zajednici (EZ) u vezi s propisom Zajednice iz područja međunarodnog privatnog prava te je iz tog razloga postupak donošenja ove Uredbe bio složen i dugotrajan. Ali to nije bio jedini razlog zahtjevnosti donošenja ovog propisa; naime, nekolicina odredbi je bila posebno problematična za pojedine poslovne interese ili države članice. Osobito se to odnosilo na odredbe o povredi prava privatnosti i osobnosti, naknadu štete u slučajevima tjelesne povrede, povredu tržišnog natjecanja i radnje njegova ograničavanja, tumačenje pojma “šteta u okolišu”, odnos s drugim popisima Zajednice, primjenu stranog prava i odredbe o preispitivanju same Uredbe Rim II.⁹

⁴ Bouček, Vilim, Prijedlog Uredbe Rim II iz 2003. i opće odredbe deliktneog statuta u hrvatskom Zakonu o međunarodnom privatnom pravu, Zbornik prispjevka – Evropski sodni prostor, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor, 2005., str. 204.-205.

⁵ Official Journal of the European Communities, OJ C 12, 15.1.2001, str. 1., dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2001:012:FULL> (posljednji posjet: 27.04.2023.)

⁶ Haški program: Deset prioriteta za sljedećih pet godina partnerstvo za europsku obnovu u području slobode, sigurnosti i pravde, COM(2005), Brussels, 10.5.2005

⁷ Prijedlog Uredbe Rim II COM(2003) 2003/0168 (COD), Brussels, 22.7.2003, dostupno na <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0427:FIN:EN:PDF> (posljednji posjet: 29.04.2023.)

⁸ Svi stadiji cjelokupnog postupka suodlučivanja u svezi s Uredbom Rim II dostupni su na <https://eur-lex.europa.eu/procedure/FR/184392> (posljednji posjet: 29.04.2023.)

⁹ Posch, Willibald, The Draft Regulation Rome II in 2004: Its Past and Future Perspectives, Yearbook of Private International Law, vol. 6, 2004., str. 133.

Donošenjem Uredbe Rim II ustanovila su se jedinstvena pravila koja se primjenjuju u svim članicama Europske unije. Ona sljedećim redoslijedom navodi opće poveznice deliktneog statuta: mjesto štete (mjesto štetne posljedice) (čl. 4., st. 1.) zajedničko redovno boravište oštećenika i štetnika (čl. 4., st. 2.), očito najuža veza (čl. 4., st. 3.) te stranačka autonomija (čl. 14.). Kao opće pravilo određuje da je za izvanugovorne obveze mjerodavno pravo mjesta gdje je štetna posljedica nastupila ili bi mogla nastupiti, neovisno o tome u kojoj državi je štetna radnja počinjena i neovisno o tome u kojoj državi ili državama je neizravna šteta nastala.¹⁰

Što se tiče pravila o nadležnosti sudova u postupcima s međunarodnim obilježjem u građanskim i trgovačkim predmetima u Europskoj uniji, ona su prvotno bila uređena Konvencijom o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1968. godine (dalje u tekstu: Bruxelleska konvencija).¹¹ Konvencija je stupila na snagu 1. veljače 1973. godine između potpisnica prvotnog teksta Konvencije - članica tadašnje Europske ekonomske zajednice (Belgije, Francuske, Italije, Luksemburga, Nizozemske i Savezne Republike Njemačke). Kasnije su se pridružile i druge članice Europske zajednice. Ona je bila ograničena na članice Europske zajednice, odnosno Europske unije, što znači da su samo države članice Europske zajednice, odnosno Europske unije, mogle biti članice ove Konvencije.¹² Polje primjene Konvencije odnosi se na građanske i trgovačke predmete, bez obzira na vrstu suda.¹³ Bruxelleska je konvencija tzv. convention double što znači da obuhvaća ne samo odredbe o sudskoj nadležnosti, već i pravila o priznanju stranih sudskih odluka.¹⁴ Konvencija ima iznimnu važnost jer je prvi put u Ekonomskoj zajednici gotovo u potpunosti regulirala pitanja vezana uz međunarodno građansko procesno pravo.¹⁵

Međunarodna nadležnost u izvanugovornim odnosima najprije je bila uređena upravo spomenutom Bruxelleskom konvencijom i to čl. 5. st. 3. koji glasi: "Osobu s domicilom (prebivalištem) u državi ugovornici moguće je tužiti u drugoj državi ugovornici: (...) 3. u predmetima koji se odnose na delikt, prijestup ili nedopušteni postupak, pred sudovima nadležnim za mjesto gdje je štetna radnja počinjena".¹⁶

¹⁰ Uredba (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze (dalje: Uredba Rim II), čl. 4., st. 1.

¹¹ Službeni list Europskih zajednica, L 299/32

¹² Lovrić, Viktorija, Međunarodna sudska nadležnost – neka pitanja međunarodne sudske nadležnosti za građanske i trgovačke stvari, Zagreb, 2007., str. 8. i 9.

¹³ Službeni list Europskih zajednica, L 299/32, str. 4

¹⁴ Sajko, K., op.cit. u bilj. 1., str. 73.

¹⁵ Lovrić, V., op.cit. u bilj. 12., str. 9.

¹⁶ Službeni list Europskih zajednica, L 299/32, str. 4.

2002. godine na snagu je stupila Uredba Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje u tekstu: Uredba Bruxelles I).¹⁷ Za utvrđivanje nadležnosti u međunarodnim izvanugovornim odnosima primjenjivao se čl. 5. st. 3. Uredbe koji glasi: "Osoba s domicilom (prebivalištem) u državi članici može u drugoj državi članici biti tužena: (...) 3. u stvarima koje se odnose na štetne radnje, delikte ili kvazidelikte, pred sudovima u mjestu u kojem se dogodio štetni događaj ili bi se on mogao dogoditi."¹⁸ Spomenuta Uredba je u potpunosti zamijenila Bruxellesku konvenciju koja je više od 30 godina regulirala isto područje. Unatoč tome, sadržajno, tekst Uredbe zadržava mnoga slična rješenja kao i Konvencija.¹⁹ Očito je da članak 5., stavak 3. Uredbe Bruxelles I proširuje nadležnost u odnosu na odgovarajuću odredbu Bruxelleske konvencije u slučajevima koji se odnose na izvanugovorne odnose i slične situacije, gdje postoji pretpostavka da bi mogao nastati štetni događaj, a ne samo kada se štetni događaj već dogodio.

Međunarodna nadležnost u izvanugovornim odnosima danas je uređena čl. 7. st. 2. Uredbe (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje u tekstu: Uredba Bruxelles Ibis). Uredba se primjenjuje od 10. siječnja 2015. godine i zamjenjuje Uredbu Bruxelles I. Odredba koja se odnosi na izvanugovorne odnose u čl. 7. st. 2. glasi: "Osoba s domicilom (prebivalištem) u državi članici može biti tužena u drugoj državi članici (...) 2. u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima pred sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja".²⁰ Uspoređujući te dvije odredbe, može se zaključiti kako nema nikakvih suštinskih promjena u tekstovima, stoga se ne bi trebalo mijenjati ni tumačenje navedenih odredbi.

Ukratko, jedina suštinska promjena u odredbi o međunarodnoj nadležnosti u izvanugovornim odnosima, od Bruxelleske konvencije preko Uredbe Bruxelles I pa sve do aktualne Uredbe Bruxelles Ibis, je proširenje nadležnosti suda na mjesto gdje se štetni događaj može dogoditi, uz već postojeću nadležnost suda na mjestu gdje se štetni događaj već dogodio. Ovo proširenje nadležnosti suda je uvedeno Uredbom Bruxelles I, a potvrđeno Uredbom Bruxelles Ibis. Spomenuta promjena proizlazi iz presude Suda Europske unije u slučaju *Verein*

¹⁷ Službeni list Europskih zajednica, L 12/1

¹⁸ Op.cit. u bilj. 17., str. 33

¹⁹ Sajko, K., op.cit. u bilj. 1., str. 381. i 382.

²⁰ Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje: Uredba Bruxelles I bis.), čl. 7., st. 2.

*fuer Konsumenteninformation protiv Karl Heiz Henkel*²¹, donesene 1. listopada 2002. U toj presudi utvrđeno je da se navedena odredba Konvencije odnosi ne samo na mjesto na kojem je štetni događaj već nastao, već i na mjesto na kojem bi se mogao dogoditi.

Prema svemu navedenom, može se zaključiti kako je donošenjem Uredbe Rim II postignuta unifikacija kolizijskih pravila izvanugovornih odnosa u Europskoj uniji. Ova uredba bila je rezultat višedesetljetnih nastojanja za ujednačavanje pravila u Europi, a njen postupak donošenja bio je složen i dugotrajan. Uredba Rim II utvrđuje opće poveznice deliktneog statuta, uključujući i mjesto štete, zajedničko redovno boravište oštećenika i štetnika, najužu vezu i stranačku autonomiju.

Što se tiče pravila o nadležnosti, ključna promjena koja je napravljena donošenjem Uredbe Bruxelles I bila je proširenje nadležnosti suda na mjesto gdje se štetni događaj već dogodio. Kako ne postoje suštinske promjene između odgovarajućih odredbi Bruxelleske konvencije, Uredbe Bruxelles I i Uredbe Bruxelles Ibis, zaključci i tumačenja iz presuda Suda Europske unije koje se odnose na analizu i objašnjenje odredbi članka 5., stavka 3. Bruxelleske konvencije i istog članka Uredbe Bruxelles I mogu primijeniti i na tumačenje članka 7., stavka 2. Uredbe Bruxelles Ibis.

2.2. Razumijevanje i primjena poveznica *locus damni* i *locus delicti commissi* u slučajevima štete uzrokovane onečišćenjem okoliša

Prema članku 14. Uredbe Rim II, strane mogu dogovoriti da će svoje izvanugovorne obveze podvrgnuti pravu po njihovom izboru²². Strane u prekograničnim sporovima koji se tiču štete na okolišu stoga mogu prvo razmotriti postizanje dogovora o mjerodavnom pravu na njihov odnos. Prva zadaća sudova stoga će biti provjeriti je li izbor prava izvršen u skladu sa navedenim člankom. U slučaju *Bier protiv Mines de Potasse d'Alsace*, koji je vjerojatno najpoznatiji presedan u pravu prekograničnih sporova okoliša u Europi, nizozemski tužitelj i francuski tuženik su odabrali nizozemsko pravo za upravljanje svojim odnosom pred sudovima u Nizozemskoj. Ovaj slučaj biti će detaljno razrađen u nastavku rada.²³

Ako strane ne postignu sporazum o mjerodavnom pravu, primjenjuju se objektivne poveznice prema Uredbi Rim II. Prema prvom dijelu članka 7., koji se odnosi na opće pravilo za složene povrede prema članku 4., stavku 1., za obvezu proizašlu iz štete u okolišu, ili štete

²¹ Predmet C-167/00 Verein fuer Konsumenteninformation protiv Karl Heiz Henkel, EU:C:2002:555

²² Čl. 14., Uredba Rim II.

²³ Vidi infra poglavlje 3.1.

pretrpljene od strane osoba ili imovinske štete kao posljedice takve štete mjerodavno je pravo države u kojoj je šteta nastala.²⁴ Ova odredba ima razumne argumente u korist primjene prava države u kojoj je šteta nastala.²⁵ Prema ovom rješenju, oštećenici imaju opravdano očekivanje da će biti obeštećeni prema pravu mjesta gdje su njihova prava narušena, što se smatra pravednim i poštenim. Ovakvo rješenje osigurava jednak tretman za sve oštećenike koji su pretrpjeli štetu u istoj državi, što pridonosi jednakosti i pravdi.²⁶

Međutim, prema istraživanju koje je proveo Britanski institut za međunarodno i komparativno pravo u 2021. godini, u kontekstu zloupotreba ljudskih prava, primjena isključivo prava mjesta gdje je nastala šteta mogla bi potaknuti operatore da se odluče za podružnice ili dobavljače koji su registrirani u zemljama s manje strožim regulatornim pravilima ili mehanizmima provođenja.²⁷ Kolizijsko pravilo slično članku 7 osmišljeno za slučajeve poslovanja i ljudskih prava moglo bi primjereno odvratiti štetne aktivnosti multinacionalnih korporacija sa sjedištem u EU-u u zemljama domaćinima.²⁸ S druge strane, načelo ubikviteta također je kritizirano zbog stvaranja pravne nesigurnosti za tvrtke.²⁹

U slučaju *Akpan v Shell*,³⁰ poljoprivrednik i ribar koji živi u selu u Nigeriji tvrdio je da mu je život narušen zbog curenja nafte s postrojenja koje je operirala podružnica *Royal Dutch Shell Plc* (s sjedištem u Nizozemskoj). *Ratione temporis* zahtjev iz Uredbe Rim II nije bio ispunjen, pa je nizozemski sud primijenio nigerijsko pravo kao rezultat primjene svojih unutarnjih kolizijskih pravila. Početno je utvrđena odgovornost podružnice, ali ne i matične tvrtke jer nigerijsko pravo nije dopuštalo odgovornost matične tvrtke u konkretnim okolnostima. Da je Uredba Rim II bila primjenjiva, članak 7 bi dao tu mogućnost tužitelju da odabere pravo zemlje u kojoj se događaj koji je prouzročio štetu dogodio, odnosno nizozemsko pravo. Međutim, raspravlja se hoće li primjena nizozemskog prava stvoriti različite rezultate u pogledu odgovornosti. U žalbenom postupku, pristup koji je usvojen od strane Žalbenog suda u Haagu bio je drugačiji. Sud se, između ostalog, pozvao na prošle slučajeve strane izravne odgovornosti, na ponavljanje curenja nafte i pravnih postupaka tijekom posljednjih 60 godina

²⁴ Čl. 7., Uredba Rim II.

²⁵ Kadner Graziano, Thomas, *The Law Applicable to Cross-Border Damage to the Environment: A commentary on Article 7 of the Rome II Regulation*, Yearbook of Private International Law, Volume 9, 2007., str. 72.

²⁶ Kadner Graziano, T., op.cit. u bilj. 25., str. 73.

²⁷ British Institute of International and Comparative Law (dalje: BIICL), *Study on the Rome II Regulation (EC) 864/2007 on the law applicable to noncontractual obligations*, Volume I, 2021.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ District Court of The Hague, *A.F. Akpan v. Royal Dutch Shell, plc*, case number C/09/337050 / HA ZA 09- 1580, 30.01.2013.

te na povećanu pozornost prema posljedicama tih curenja nafte na ljude i okoliš, zaključujući da je matičnoj tvrtki moralo biti "razumno predvidljivo" da će snositi odgovornost.³¹ Sud je naložio Shellu da dostavi nekoliko dokumenata radi pregleda, "pretpostavljajući za sada mogućnost prema nigerijskom pravu, u (vrlo) posebnim okolnostima, odgovornosti matične tvrtke za povredu dužnosti brige". 29. siječnja 2021., primjenjujući nigerijsko pravo, Žalbeni sud u Haagu je proglasio Shellovu nigerijsku podružnicu odgovornom za štetu nastalu curenjem cjevovoda i naložio podružnici da nadoknadi štetu poljoprivrednicima na njihovom zemljištu.

Prema Uredbi Rim II, primjena prava zemlje u kojoj je nastala šteta ne ovisi o tome je li štetan učinak u toj zemlji bio predvidljiv za štetnika, i to s pravom. Iako Uredba Rim II ne obuhvaća obveze proizašle iz nuklearne štete, tragedija u Černobilu 1986. godine jasno je pokazala da emisije mogu imati iznimno dalekosežne štetne učinke na okoliš koji prelaze nacionalne granice.³² U današnjem vremenu, kada postajemo sve svjesniji posljedica globalnog zatopljenja, predvidljivost više nije ključno pitanje u zahtjevima za naknadu štete nastale u okolišu.³³

Ova promjena perspektive i naglasak na učincima preko granica država je, po mom mišljenju, od vitalne važnosti. Kako se okolišne katastrofe i onečišćenja sve više povezuju s globalnim problemima, odgovornost za naknadu štete treba biti temeljena na učincima na okoliš. Ograničavanje primjene prava na mjesto gdje je šteta nastala potiče preuzimanje odgovornosti za štetne radnje i omogućava pravedno i učinkovito rješavanje zahtjeva za naknadu štete.

Europski zakonodavac je, odstupajući od opće odredbe članka 4., stavka 1. Uredbe Rim II i suprotno pravilima koja se primjenjuju na sve ostale složene delikte, u drugom dijelu članka 7 omogućio primjenu načela ubikviteta u slučajevima prekogranične štete okoliša. Prema drugom dijelu članka, štetni događaj se odvija i na mjestu s kojeg potječe (mjesto djelovanja štetnika) i na mjestu na kojem je zaštićeni interes oštećen. Osoba koja traži naknadu može odabrati primjenu prava mjesta djelovanja štetnika. To će se pravo tada primijeniti umjesto prava mjesta na kojem je nastupila štetna posljedica.³⁴

³¹ The Hague Court of Appeal, case number 200.126.843-01 200.126.848-01, 18.12.2015., para. 3.6.

³² Kadner Graziano, T., op.cit. u bilj. 25., str. 73.

³³ Ibid.

³⁴ Kadner Graziano, T., op.cit. u bilj. 25., str. 74.

Načelo ubikviteta ima učinak diskriminacije protiv subjekata koji prouzrokuju prekograničnu štetu.³⁵ Ova tvrdnja ima svoju osnovu. Naime, subjekti koji imaju svoje poslovanje u zemlji u kojoj se šteta dogodila podložni su zakonu te zemlje i samo te zemlje. Međutim, prema načelu ubikviteta, subjekti koji prouzrokuju istu štetu na istom mjestu, ali djeluju iz inozemstva, mogu biti podložni standardima odgovornosti jedne od dvije zemlje, prema izboru osobe koja traži naknadu.³⁶ U tom kontekstu, postavlja se pitanje pravednosti takvog pristupa. Načelo ubikviteta može rezultirati nejednakim tretmanom subjekata koji prouzrokuju istu štetu. Stoga, u cilju pravednosti, po mom mišljenju, može biti potrebno razmotriti izmjene ili dopune zakonodavstva kako bi se osiguralo dosljedno i ravnotežno pravno okruženje. Bitno je osigurati da odgovornost za prekograničnu štetu bude jasno definirana i primijenjena na sve subjekte, bez obzira na njihovo mjesto djelovanja.

U godinama koje su prethodile donošenju Uredbe Rim II, brojni autori u različitim europskim zemljama zagovarali su načelo ubikviteta za prekograničnu štetu okoliša, unatoč činjenici da su ponekad odbacivali istoimeno načelo za druge složene delikte.³⁷ Europski zakonodavac je slijedio ove stavove. Međutim, jasno je da je zakonodavac bio svjestan da drugi dio članka 7 uspostavlja iznimku od općeg načela koje uređuje složene delikte prema Uredbi Rim II. To objašnjava zašto europski zakonodavac u recitalu 25 Uredbe Rim II izričito navodi nekoliko argumenata za odabir načela ubikviteta u članku 7. uključujući i upućivanje na članak 174. Ugovora o osnivanju EZ-a.³⁸

Kako bi opravdao načelo ubikviteta u članku 7. Uredbe Rim II, iznesena su tri različita argumenta. Prvo, zakonodavac se poziva na važnost okoliša koju potvrđuje Ugovor EZ-a. Drugo, ističe se načelo predostrožnosti i preventivna funkcija zakona o odgovornosti u prekograničnim situacijama koje, prema zakonodavcu, najbolje djeluje kada se primjenjuje najstroži mogući režim odgovornosti u konkretnom slučaju. Naposljetku, zakonodavac se poziva na načelo "onečišćivač plaća".³⁹ Prema europskom zakonodavcu, ovi argumenti u potpunosti opravdavaju primjenu načela diskriminacije u korist osobe koja trpi štetu u drugom dijelu članka 7. Pri tome je zakonodavac otvoreno i transparentno ujednačio ove razloge s

³⁵ Kadner Graziano T., op. cit. u bilj. 25., str. 75.

³⁶ Ibid.

³⁷ Beaumont, P., Private International Law of the European Union: Competence Questions Arising from the Proposed Rome II Regulation on Choice of Law in Non-Contractual Obligations, u: Brand, Ronald (ur.), Private Law, Private International Law and Judicial Cooperation in the EU-US Relationship, Volume 2 of the CILE Studies, Thomson, Pittsburgh, 2005., str. 15.-26.; Betlem G./ Bernasconi CH., European Private International Law, The Environment And Obstacles for Public Authorities, Law Quarterly Review 2006, str. 138.

³⁸ Recital 25, Uredba Rim II.

³⁹ Kadner Graziano T., op. cit. u bilj. 25., str. 75.

načelom jednakog postupanja potencijalnih onečišćivača i dao prioritet prvom.⁴⁰ U svjetlu tih argumenata, moje mišljenje je da je prihvaćanje načela ubikviteta za prekograničnu štetu okoliša opravdano. Važnost zaštite okoliša, načelo predostrožnosti i princip „onečišćivač plaća“ imaju ključnu ulogu u pravednoj raspodjeli odgovornosti i obeštećenju za štetu nastalu u prekograničnom kontekstu. Ovaj pristup promiče održivost, zaštitu okoliša i jednakost postupanja prema svim subjektima koji sudjeluju u prekograničnim aktivnostima.

Prije donošenja Uredbe Rim II, u zemljama u kojima je načelo ubikviteta već postojalo, sudovi su često primjenjivali pravo zemlje u kojoj je šteta nastala. Međutim, u slučajevima zahtjeva za naknadu štete uzrokovane onečišćenjem okoliša, sudovi su ponavljano primjenjivali pravo zemlje u kojoj je štetni događaj nastao, što je bilo povoljnije za osobu koja traži naknadu.⁴¹ Na primjer, u Njemačkoj su sudovi ponavljano odlučivali o zahtjevima za naknadu štete uzrokovane onečišćenjem okoliša koja je nastala u Njemačkoj, ali je potjecala iz izvora u Francuskoj, primjenjujući pravo Francuske, a ne njemačko pravo, što je bilo povoljnije za oštećenika.⁴²

Pitanje kada osoba koja traži naknadu može izabrati mjerodavno pravo trebalo bi se odrediti u skladu s pravom države članice u kojoj je sud nadležan.⁴³ Dakle, trenutačno Uredba ne daje Europskom sudu pravo da razvija zajedničke, autonomne kriterije vezane uz rok u kojem se mora donijeti izbor prilikom korištenja opcije prema drugom dijelu članka 7, već ovu problematiku upućuje na *lex fori* (pravo suda koji je nadležan). Ovo upućivanje na *lex fori* može, međutim, dovesti do određene nesigurnosti u vezi s rokom u kojem se opcija mora koristiti. Može se raspravljati o tome da je bilo moguće ostaviti sudovima, a na kraju i Europskom sudu pravde, da razviju zajedničke europske standarde o tome kada se mora donijeti izbor prava prema drugom dijelu članka 7.⁴⁴

Dakle, kao što je u ovom poglavlju već rečeno, prema Uredbi Rim II, strane u sporu mogu dogovoriti primjenu prava po njihovom izboru. Ako se sporazum ne postigne, primjenjuju se objektivne poveznice prema Uredbi Rim II. U slučaju štete na okolišu, primjenjuje se pravo države u kojoj je šteta nastala. Zaključno, ovakav pristup osigurava pravedno i jednakopravno rješavanje zahtjeva za naknadu štete te promiče odgovornost za štetne radnje. Međutim, primjena načela ubikviteta u drugom dijelu članka 7. Uredbe Rim II

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

⁴³ Recital 25, Uredba Rim II.

⁴⁴ Kadner Graziano, T., op. cit. u bilj. 25., str. 76.

može rezultirati nejednakim tretmanom subjekata koji prouzrokuju istu štetu. Ipak, zakonodavac je opravdao ovaj pristup važnošću zaštite okoliša i principom „onečišćivač plaća“. Prihvatanje načela ubikviteta za prekograničnu štetu smatram opravdanim, jer promiče održivost, zaštitu okoliša i jednakost postupanja.

2.3. Kritike i izazovi u primjeni poveznica *locus damni* i *locus delicti commissi* u slučajevima okolišne štete

Postoje autori⁴⁵ koji izražavaju kritike prema odabiru poveznice *locus damni*, argumentirajući da se prevelika pažnja posvećuje interesima oštećenika, dok se premalo uzima u obzir interese štetnika. Nadalje, ti autori ističu da opće pravilo *lex loci damni*, koje određuje mjerodavno pravo na temelju mjesta nastanka štete, zanemaruje osnovna načela obveznog prava čija je glavna svrha obeštećenje za pretrpljenu štetu od strane oštećenika.⁴⁶

Međutim, zakonodavac podržava takav izbor poveznice, navodeći da je njegov cilj postizanje pravične ravnoteže između interesa štetnika i oštećenika.⁴⁷ Postavlja se pitanje koji su to interesi oštećenika i štetnika čija se ravnoteža treba postići te koja veza s državom u kojoj je nastala izravna šteta najbolje odgovara tim interesima. Komisija daje kratko objašnjenje da njen cilj nije bio favorizirati oštećenika. Naime, omogućavanje oštećeniku da odabere povoljnije pravo ne bi bilo u skladu s njegovim opravdanim očekivanjima.⁴⁸ Opravdana očekivanja oštećenika obuhvaćaju zaštitu koju imaju prema zakonu države u kojoj poduzimaju određene radnje, budući da se svjesno izlažu mogućim povredama svojih prava i interesa. Takva očekivanja su opravdana jer je jasno svim pravnim subjektima, bez obzira na njihovo uobičajeno boravište ili djelovanje. S druge strane, pozivanje na pravo države u kojoj se nalazi *locus acti*, kao argument za veću zaštitu i kao najbliže opravdanim očekivanjima štetnika, nije primjereno. Slično vrijedi i za treću komponentu izvanugovorne obveze, odnosno pravo države u kojoj su nastale neizravne štetne posljedice štetnog događaja, gdje pozivanje na to pravo također nije primjereno.⁴⁹

⁴⁵ Koziol, Helmut/Thiede, Thomas, Kritische Bemerkungen zum derzeitigen Stand des Entwurfs einer Rom II-Verordnung, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, vol. 106, 2007., str. 235 et seq.

⁴⁶ Kunda Ivana, Uredba Rim II: ujednačena pravila o pravu mjerodavnom za izvanugovorne obveze u Europskoj uniji, Zb.. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 28, br. 2, 1269-1324 (2007), str. 1285.

⁴⁷ Recital 16. Uredbe Rim II.

⁴⁸ Prijedlog Uredbe Rim II, iz 2003., op. cit. u bilj. 7., str. 11.

⁴⁹ Kunda I., op.cit. u bilj. 46., str. 1285.

Osim toga, Komisija brani odabir poveznice *lex loci damni* tvrdeći da on odražava suvremeni pristup građanskoj odgovornosti i razvoj sustava objektivne odgovornosti.⁵⁰ Suvremeno razumijevanje izvanugovorne odgovornosti ne usmjerava se na kažnjavanje štetnika za svoje krivnje, već se fokusira na obeštećenje za pretrpljenu štetu. Pri tome, sudovi moraju težiti postizanju ravnoteže između rizika i odgovornosti, kako na individualnoj razini tako i na razini društva kao cjeline.⁵¹

Analizirajući ovo posebno kolizijsko pravilo, jasno je da sadrži dvije alternativne poveznice koje su oblikovane u korist oštećenika, koji ima pravo jednostrano odabrati između njih. S druge strane, štetnik nema nikakav utjecaj na to hoće li se primijeniti pravo na temelju poveznice *locus damni* ili *locus delicti commissi*. Dickinson smatra da je činjenica da će vjerojatno biti primijenjeno najstrože moguće pravo štetno za prirodu kolizijskog pravila jer bi time mogle nastati nove prepreke u ostvarivanju osnovnih gospodarskih sloboda.⁵² Pozivanje na navedeno, zakonodavac potpuno opravdava člankom 174. Ugovora o EZ, koji zahtijeva visoku razinu zaštite temeljenu na načelima opreznosti, poduzimanja preventivnih mjera, primarnosti korektivnih mjera na izvoru i načelu da onečišćivač plaća.⁵³ Što se tiče pitanja može li izbor oštećenika dovesti do podjele deliktneog statuta, odgovor bi trebao biti negativan jer bi to moglo imati vrlo složene i nepredvidive posljedice za štetnika.⁵⁴

Osim toga, pitanje izvanugovorne odgovornosti za štetu u okolišu suočava se s i sa izazovom povezanosti s javnopravnim propisima koji reguliraju postupanje potencijalnih štetnika i sigurnosna pravila njihovog djelovanja. Komisija ističe da u slučajevima kada se *locus delicti commissi* nalazi u državi koja dopušta određeno postupanje (poput emisije štetnih tvari), dok je *locus damni* u državi koja takvo postupanje zabranjuje, sud bi trebao uzeti u obzir činjenicu da je štetnik postupao u skladu s pravilima države u kojoj djeluje.⁵⁵ Članak 17. Uredbe Rim II, koji je formuliran na taj način, bio je predmet kritike koja tvrdi da je suprotan načelu *in favorem* oštećenika koje je utemeljeno u članku 7. Kritičari tvrde da bi mogućnost oslobađanja od odgovornosti na temelju tog članka znatno umanjila učinkovitost i svrhu odredbe o alternativnom izboru prava koju ima oštećenik.⁵⁶

⁵⁰ Recital 16. Uredbe Rim II.

⁵¹ Kunda, I., op.cit. u bilj. 46., str. 1286.

⁵² Dickinson, Andrew, European Private International Law: Embracing New Horizons or Mourning the Past?, *Journal of Private International Law*, vol. 1, br. 2, 2003., str. 227.

⁵³ Recital 25. Uredbe Rim II.

⁵⁴ Kunda I., op.cit. u bilj. 46., str. 1294.

⁵⁵ Prijedlog Uredbe Rim II, iz 2003., op. cit. u bilj. 7., str. 20.

⁵⁶ Kunda I., op.cit. u bilj. 46., str. 1295.

Britanski institut za međunarodno i komparativno pravo (dalje u tekstu: BIICL) u suradnji s tvrtkom Civic Consulting proveo je istraživanje kako bi podržao izradu izvješća o primjeni Uredbe Rim II. Istraživanje provodi pravnu analizu i procjenu praktičnih iskustava i problema tumačenja pri primjeni Uredbe Rim II u razdoblju od 2010. do 2020. godine. Ono što su zaključili u vezi s člankom 7. i odgovornosti za ekološku štetu je slijedeće: naime, sama odredba nije izazvala mnogo kritika među ispitanicima i rangirala se samo na 9. mjesto na popisu odredbi "koje treba poboljšati". Identificirali su dva glavna problema: interakciju članka 7 s člankom 17 Uredbe te utjecaj stranih odobrenja na odgovornost onečišćivača i pravo žrtve da odabere primjenjivi zakon.⁵⁷ Predložili su da bi, kako bi se isključili sukobi između različitih pravnih nadležnosti i mogućnosti odabira suda, trebala postojati dosljedna regulacija EU-a koja se odnosi na pitanje je li izbor u određenom postupku ograničen ili ima li učinke i za kasnije postupke između istih stranaka.⁵⁸ Dodatne poteškoće obuhvaćaju i određivanje pojma „ekološke štete“ i mjesta gdje se štetni događaj dogodio.⁵⁹

U svom Nacrtu direktive o korporativnoj dužnoj pažnji i korporativnoj odgovornosti za 2020. godinu, Europski parlament je primijetio da „iako Uredba Rim II predviđa posebne odredbe u vezi s određenim sektorima, uključujući ekološku štetu, ne uključuje nikakve posebne odredbe u vezi s tužbama koje se odnose na poslovna ljudska prava“.⁶⁰ Nacrt direktive sugerirao je da bi se trebao dodati novi članak 6a u Uredbi Rim II „kako bi se žrtvama kršenja poslovnih ljudskih prava omogućilo da biraju između prava zemlje u kojoj se šteta dogodila (*lex loci damni*), prava zemlje u kojoj se događaj koji je prouzročio štetu dogodio (*lex loci delicti commissi*) i prava zemlje u kojoj se nalazi tužena tvrtka ili, ako tvrtka nema prebivalište u državi članici, prava zemlje u kojoj posluje.“⁶¹ Međutim, rezolucija Europskog parlamenta od 10. ožujka 2021. godine ne sadrži predloženu izmjenu i odlučila se za pristup primjene preklapajuće obvezujuće odredbe.

3. Povezanost *locus damni* s drugim pravnim načelima

Mjesto štetne posljedice definira se kao mjesto gdje događaj koji je rezultirao štetom (štetna radnja) uzrokuje negativne posljedice na oštećenika, odnosno na njegove osnovne zaštićene interese ili vrijednosti. Mjesto štetne posljedice se zapravo odnosi na mjesto gdje je

⁵⁷ BIICL, op. cit., u bilj. 27., str. 35.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Nacrt Direktive Europskog Parlamenta (2020/2129 (INL)), para. 31., dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0018_HR.html (posljednji posjet: 29.05.2023.)

⁶¹ Ibid.

oštećeniku prouzročena stvarna materijalna šteta ili gdje je oštećenik pretrpio ekonomski gubitak koji se može nadoknaditi.⁶² Ključno je da postoji uzročna veza između te štetne posljedice i samog događaja koji je doveo do nje, odnosno štetne radnje.⁶³

3.1. Usporedba s *locus delicti commissi*

Već je rečeno kako Uredba Bruxelles Ibis u čl. 7., st. 2. spominje sud mjesta u kojem je nastao ili može nastati štetni događaj kao mjesta zasnivanja nadležnosti u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima. Iz samog teksta odredbe nije jasno koje mjesto se koristi kao kriterij za određivanje nadležnosti, odnosno koje je točno značenje pojma „štetni događaj“. Moguće je da se mjesto koje se uzima u obzir za određivanje nadležnosti može odnositi na mjesto počinjenja štetne radnje (*locus delicti commissi*), mjesto nastanka štetnih posljedica (*locus damni*) ili čak oba navedena mjesta. Navedene poteškoće u određivanju mjesta štetnog događaja neće se pojaviti u situacijama kada se i štetna radnja i štetna posljedica događaju na istom mjestu, što je primjerice slučaj kod većine prometnih nezgoda. Nedoumice nastaju samo u slučajevima distancijskih delikata, tj. kada se mjesto počinjenja štetne radnje i mjesto nastanka štetnih posljedica nalaze u različitim državama, kao što je slučaj kod štete nastale onečišćenjem okoliša. Kako bi razriješili navedene probleme i dobili jasniju interpretaciju pojma "štetni događaj", osvrnut ćemo na praksu Suda Europske unije koji se počeo baviti ovom temom u slučaju *Handelskwekerij G.I. Bier BV protiv Mines de potasse d'Alsace SA*.⁶⁴ Nakon donošenja odluke u navedenom predmetu 1976. godine, Sud Europske unije (dalje: Sud EU) je kroz mnoge godine prakse u nizu drugih predmeta ponovio svoj stav izražen u toj odluci. Ova kontinuirana praksa bit će vidljiva kroz daljnje presude koje će biti obrađene u ovom radu.

U predmetu *Bier protiv Mines de potasse d'Alsace*, raspravljalo se o sljedećem: Vrtlarsko poduzeće Bier, smješteno u Nizozemskoj, i zaklada Reinwater, koja se bavi unapređivanjem kakvoće vode u rajnskom području, pokrenuli su sudski postupak protiv trgovačkog društva Mines de potasse d'Alsace SA, koje ima sjedište u Francuskoj. Tužba je podnesena radi traženja naknade štete. Konkretno, vrtlarski pogon poduzeća Bier koristi vodu iz rijeke Rajne koja je počela sadržavati prekomjernu količinu soli, što je rezultiralo oštećenjem njihovih nasada. Uzrok povećanog udjela soli u vodi su velike količine solnih otpadaka koje je društvo Mines de potasse d'Alsace S.A. ispuštalo u rijeku Rajnu.⁶⁵ Nakon što je prvostupanjski

⁶² Sajko, K., op. cit. u bilj. 1., str. 47.

⁶³ Magnus, Ulrich, Mankowski, Peter, Brussels I Regulation, Munich, Sellier european law publishers GmbH, 2012., str. 252.

⁶⁴ Predmet C-21/76 *Handelskwekerij G.I. Bier BV protiv Mines de potasse d'Alsace SA*, EU:C:1976:166

⁶⁵ *Ibid.*, para. 2.-4.

sud u Rotterdamu donio odluku o nenadležnosti, poduzeće Bier i zaklada Reinwater su se žalili na tu odluku pred sudom Gerechtshof Den Haag. Gerechtshof Den Haag je zatražio prethodno tumačenje od Suda EU-a postavljajući sljedeće pitanje: “Kako treba tumačiti izraz 'mjesto gdje je nastao štetni događaj' iz članka 7. stavka 2. Uredbe Bruxelles Ibis (ranije članak 5. stavak 3. Konvencije) - kao mjesto gdje je nastala šteta ili kao mjesto gdje je izvršena radnja koja je dovela do nastanka štete?”⁶⁶

Sud EU je zaključio da izraz „mjesto gdje je nastao štetni događaj“ zaista ne pruža jasan odgovor o točnom mjestu koje treba uzeti u obzir. Sud je napomenuo da izvanugovorna šteta nastaje samo ako postoji uzročna veza između štetne radnje i štetnih posljedica. Također je istaknuo da zbog bliske veze između elemenata odgovornosti za štetu nije prikladno izabrati samo jednu od spomenutih veza, odnosno štetnu radnju ili štetnu posljedicu, te time isključiti drugu. Svaka od tih veza može biti korisna za dokazivanje i vođenje postupka. Stoga se značenje pojma „mjesto gdje je nastao ili može nastati štetni događaj“ u članku 7., stavku 2. Uredbe treba tumačiti na način da tužitelj ima mogućnost podnijeti tužbu ili na mjestu počinjenja štetne radnje ili na mjestu gdje su nastupile štetne posljedice.⁶⁷ Ovo je jasan primjer favoriziranja tužitelja (*favor actoris*), jer omogućuje tužitelju da udvostruči svoje mogućnosti u izboru mjesta podnošenja tužbe.⁶⁸

Zaključno se može konstatirati da je Sud EU usvojio teoriju ubikviteta koja obuhvaća dvostruko tumačenje pojma „štetni događaj“ kao mjesta štetne radnje i mjesta štetne posljedice. Prema ovoj teoriji, pri određivanju nadležnosti za distancijske delikte, sud smatra da se delikt proteže kroz obje lokacije - mjesto gdje je štetna radnja počinjena i mjesto gdje je štetna posljedica nastupila. Stoga, bilo koji sud odgovarajući jednom od ta dva mjesta može biti nadležan.⁶⁹

Prije nego što se detaljnije analiziraju pojmovi štetne radnje i štetne posljedice kroz praksu Suda EU-a, važno je prvo objasniti pojam mogućeg budućeg štetnog događaja, odnosno „mjesto gdje štetni događaj može nastati“. Prema čl. 7. st. 2. Uredbe Bruxelles Ibis, kao mjesto nastanka štetnog događaja uzima se u obzir kako mjesto gdje je štetni događaj nastao, tako i mjesto gdje bi takav događaj mogao nastati. Izraz „mjesto gdje štetni događaj može nastati“ ima vezu s budućim deliktima i posebno je formuliran s ciljem prevencije određenih radnji.

⁶⁶ Ibid., para. 5. i 6.

⁶⁷ Ibid., para. 14.-19.

⁶⁸ Magnus, U.; Mankowski, P., op.cit. u bilj. 63., str. 239.

⁶⁹ Babić, D., Međunarodna nadležnost za izvanugovornu odgovornost za štetu u europskom pravu, Zagreb, Pravo i porezi, br. 1/09., str. 59 – 65, str. 62. i 63.

Stoga, taj izraz se ne odnosi na delikte koji su već počinjeni u prošlosti, već na potencijalne događaje koji se mogu dogoditi u budućnosti.⁷⁰

3.2. Razlikovanje mjesta izravne i posredne štetne posljedice

Nije nužno da pojam „štetnog događaja“ bude ograničen samo na samu štetnu radnju ili nastalu štetnu posljedicu, jer je u predmetu *Bier* utvrđeno da obuhvaća oba ova pojma. Međutim, otvara se pitanje koliko daleko treba ići u kauzalnoj vezi između tim pojmovima, odnosno jesu li svi štetni učinci koji proizlaze iz štetne radnje relevantni s obzirom na međunarodnu nadležnost.⁷¹

Važno je napomenuti nekoliko slučajeva pred Sudom EU-a koji su se bavili pitanjem određivanja mjesta štetne posljedice u kontekstu i izravne i neizravne štete. Ti slučajevi obuhvaćaju *Dumez France SA i Tracoba SARL protiv Hessische Landesbanke i drugih*, *Antonio Marinari protiv Lloyds Bank plc* i *Zubaidi Trading Company* te mnoge druge presude.

Sud EU-a je usvojio tumačenje prema kojem se nadležnost suda prema članku 7. stavku 2. Uredbe ne može temeljiti na mjestu posredne štete, već samo na mjestu direktne ili izravne štete. To tumačenje je potvrđeno u predmetu *Dumez France SA* i kasnijem predmetu *Marinari*.

U slučaju *Dumez*⁷² trgovačka poduzeća Dumez France i Oth Infrastructure (dalje u tekstu: Dumez i Oth), sa sjedištima u Francuskoj, podnose zahtjev za naknadu štete protiv Heissische Landesbanke i drugih (dalje u tekstu: njemačke banke), čiji su registrirani uredi u Federalnoj Republici Njemačkoj (dalje u tekstu: Njemačka), pred francuskim sudom. Dumez i Oth tvrde da su pretrpjeli štetu zbog insolventnosti svojih podružnica osnovanih u Njemačkoj. Šteta je proizašla iz obustave građevinskog projekta u Njemačkoj zbog otkazivanja kredita koje su njemačke banke odobrile glavnom izvođaču radova.⁷³ Sud EU je prvo primijetio razliku između slučaja *Bier BV protiv Mines de potasse d'Alsace SA* i trenutnog predmeta. U prvom slučaju, kako je već objašnjeno u radu⁷⁴, šteta se dogodila na usjevima u Nizozemskoj, dok je štetna radnja nastala u Francuskoj. Međutim, u ovom predmetu i štetna radnja i neposredna štetna posljedica dogodile su se u istoj državi - Njemačkoj. Navodna šteta francuskih matičnih

⁷⁰ Magnus, U.; Mankowski, P., op.cit. u bilj. 63., str. 271. i 272

⁷¹ Nagy, Csongor István, The word is a dangerous weapon: Jurisdiction, applicable law and personality rights in EU law – missed and new opportunities, *Journal of Private International Law*, vol. 8., br. 2., 2012., str. 255.

⁷² Predmet C-220/88 *Dumez France SA i Tracoba SARL protiv Hessische Landesbanke i drugih*, EU:C:1990:8

⁷³ *Ibid.*, para. 2. i 3.

⁷⁴ Vidi supra poglavlje 3.1.

društava samo je neizravna posljedica financijskih gubitaka koje su prvo pretrpjela njihove podružnice.⁷⁵

Sud je u točki 17. presude iznio razloge svoje konačne odluke na jasan način. Istaknuto je da pravila o posebnoj nadležnosti iz članka 7. stavka 2. predstavljaju iznimku od općeg pravila koje dodjeljuje nadležnost sudovima prema prebivalištu tuženika. Ovi posebni slučajevi nadležnosti temelje se na postojanju posebno bliske veze između spora i sudova koji nisu tuženikovi prebivališni sudovi, a dodjeljivanje nadležnosti tim sudovima opravdava se radi pravičnosti i učinkovitog vođenja postupka.

Sud EU je zaključio, u skladu s prethodnom presudom (*Bier BV protiv Mines de potasse d'Alsace SA*), da izraz „mjesto gdje je nastupio štetni događaj“ obuhvaća i mjesto gdje je šteta nastala, ali se taj izraz treba shvatiti samo kao mjesto gdje je štetna radnja izravno proizvela svoje negativne učinke na osobu koja je izravno oštećena. Pravilo nadležnosti iz članka 7. stavka 2. Uredbe ne dopušta tužitelju da pokrene postupak protiv oštećenika pred sudovima na mjestu gdje je on utvrdio štetu na svojoj imovini.⁷⁶

U sljedećem relevantnom slučaju koji treba navesti, Sudu EU-a je postavljeno pitanje slično onome u slučaju *Dumez*. U predmetu *Marinari*⁷⁷ Fizička osoba s prebivalištem u Italiji deponirala je skupinu mjenica kod engleske banke u Engleskoj. Nakon što su otvorili omotnicu, djelatnici banke su obavijestili policiju o sumnjivom podrijetlu mjenica, što je rezultiralo uhićenjem te osobe i oduzimanjem mjenica. Nakon što je oslobođena od strane engleskih vlasti, fizička osoba je tužila banku pred Tribunalom u Pisi (IT) tražeći naknadu za nastalu štetu. Banka je osporila nadležnost talijanskog suda. Stoga je tužitelj podnio zahtjev Corte Supremi di Cassazione (IT) za prethodnu odluku o pitanju nadležnosti. Sud je uputio pitanje Europskom sudu pravde (ECJ) za prethodnu odluku koja se odnosi na tumačenje članka 5. stavka 3. Bruxelleske konvencije, posebno na to da li izraz „mjesto gdje je nastupio štetni događaj“ treba obuhvaćati i mjesto na kojem je došlo do štete na imovini tužitelja.

Sud zaključuje da se izraz „mjesto gdje je nastupio štetni događaj“ iz članka 5. stavka 3. Bruxelleske konvencije ne odnosi na mjesto na kojem žrtva tvrdi da je pretrpjela financijsku štetu kao posljedicu inicijalne štete koja se dogodila i pretrpjela u drugoj državi ugovornici. Iako taj izraz može obuhvaćati i mjesto gdje se šteta dogodila i mjesto događaja koji je doveo

⁷⁵ Predmet EU:C:1990:8 *Dumez France SA i Tracoba SARL protiv Hessische Landesbanke i drugih*, para. 12. i 13.

⁷⁶ *Ibid.*, para. 20. i 22.

⁷⁷ Predmet C-364/93 *Antonio Marinari protiv Lloyds Bank plc i Zubaidi Trading Company*, EU:C:1995:289

do nje, ne može se tumačiti tako široko da obuhvaća bilo koje mjesto na kojem se mogu osjetiti nepovoljne posljedice događaja koji je već izazvao štetu koja je stvarno nastala negdje drugdje.

Na temelju tumačenja članka 7. stavka 2. Uredbe Bruxelles Ibis u praksi Suda EU-a, utvrđeno je da se nadležnost suda može temeljiti samo na mjestu izravne štetne posljedice.⁷⁸ Ovo znači da se sud nadležan za rješavanje slučaja može odrediti samo na temelju mjesta gdje je izravna šteta nastala, a ne na temelju posredne štete koju oštećenik osjeća na drugom mjestu. Stoga, primjenom članka 7. stavka 2., samo se primarna ili neposredna šteta smatra relevantnom. Primarna ili neposredna šteta se definira kao šteta koja je izravno nanijeta zaštićenim dobrima. Koje dobro je zaštićeno ovisi o vrsti delikta u pitanju. S druge strane, posredne štetne posljedice koje proizlaze iz štetne radnje koja je već uzrokovala štetu na drugom mjestu ne uspostavljaju nadležnost suda prema članku 7. stavku 2. Uredbe. Bilo koje drugačije tumačenje bilo bi preopćenito i preveliku važnost bi pridavalo mjestu prebivališta tužitelja koji bi mogao odabrati nadležni sud prema svom prebivalištu.⁷⁹ Ovo ograničenje nadležnosti ima za cilj spriječiti da oštećenik odabere sud prema svojem prebivalištu na temelju posrednih štetnih posljedica koje osjeća. Na primjer, ako je oštećenik bio uključen u prometnu nesreću u stranoj zemlji i osjeća posredne štetne posljedice poput smanjenja imovine ili radne sposobnosti u svojoj zemlji prebivališta, neće biti moguće podnijeti tužbu pred sudom u svojoj zemlji prebivališta.⁸⁰

U konačnici, na temelju prakse Suda EU i tumačenja članka 7. stavka 2. Uredbe Bruxelles Ibis, mogu zaključiti kako se međunarodna nadležnost suda može uspostaviti samo na temelju izravne štetne posljedice, a ne na temelju posredne štete koju oštećenik osjeća na drugom mjestu. Primarna šteta smatra se relevantnom, dok se posredne štetne posljedice ne uzimaju u obzir prilikom utvrđivanja nadležnosti suda. Ograničenje nadležnosti ima za cilj spriječiti oštećenika da odabere sud prema svojem prebivalištu na temelju posrednih štetnih posljedica koje osjeća. Ovo tumačenje pridonosi pravičnosti i učinkovitom vođenju postupka te sprječava preopćenite interpretacije koje bi mogle dati preveliku važnost mjestu prebivališta tužitelja. S druge strane, razmatranje slučajeva koji su se bavili određivanjem mjesta štetne posljedice, poput *Dumez France SA i Tracoba SARL protiv Hessische Landesbanke i drugih*, pruža kontekst za razumijevanje različitih pristupa i tumačenja u ovom području prava.

⁷⁸ Babić, D., op.cit. u bilj. 69., str. 64.

⁷⁹ Magnus, U.; Mankowski, P., op.cit. u bilj. 63., str. 253. i 254.

⁸⁰ Babić, D., op.cit. u bilj. 69., str. 64.

3.3. Pravilo mozaika

U slučajevima kada bi štetne posljedice bile prisutne u više država, primjena načela ubikviteta bi omogućila oštećeniku da tuži štetnika u bilo kojoj od tih država. Međutim, takva široka sloboda izbora za oštećenika bi rezultirala neopravdanim odabirom suda koji mu najviše odgovara, što bi dovelo do nepravednog *forum shoppinga*⁸¹. To bi nedvojbeno pogodovalo oštećeniku i dalo mu povlastice u odnosu na tuženika. Kako bi se izbjegla takva situacija u kojoj se unaprijed favorizira oštećenik i kako bi se uspostavila pravedna ravnoteža između oštećenika i tuženika, potrebno je pronaći odgovarajuću ravnotežu.

Stoga je Sud EU u slučaju *Shevill protiv Presse Alliance*⁸² razvio pravilo mozaika. Prema tom pravilu, u situacijama kada je šteta nastala u više država članica, sudovi svake pojedine države članice imaju nadležnost samo za štetu koja je nastala unutar njihove jurisdikcije, sukladno članku 7. stavku 2. Uredbe. Ovo znači da svaki sud ima nadležnost samo za dio štete koji je nastupio unutar njegove države članice, a ne za cjelokupnu štetu. U ovom slučaju radi se o šteti koja se odnosi na povredu prava osobnosti.

U navedenom predmetu, Fiona Shevill, britanska državljanka, i trgovačka društva Chequepoint SARL, Ixora Trading Inc. i Chequepoint International Limited, podnijeli su tužbu protiv francuskog trgovačkog društva Presse Alliance SA zbog povrede ugleda uzrokovanog objavom novinskog članka.⁸³ Članak je opisivao policijsku operaciju protiv droge koja se odvijala u jednoj od mjenjačnica tvrtke Chequepoint SARL, pri čemu je spomenuto i ime Fiona Shevill-Avril. Chequepoint SARL zaista vodi mjenjačnicu u Francuskoj, a gđa Shevill je radila tri mjeseca u istoj mjenjačnici nakon čega se vratila u Englesku. Ixora Trading Inc. vodi u Engleskoj mjenjačnicu pod nazivom „Chequepoint“, a Chequepoint International Limited sa sjedištem u Bruxellesu, upravlja društvima Chequepoint SARL i Ixora Trading Inc.⁸⁴ Tužitelji tvrde da je članak narušio njihov ugled jer su ih povezivali s ilegalnim aktivnostima, poput krijumčarenja droge i pranja novca. Tužba je podnesena pred engleskim sudom zbog povrede ugleda i zahtjev za naknadu štete zbog primjeraka novina koje su distribuirane u Francuskoj, ali i ostalim europskim zemljama, a kasnije su tužitelji izmijenili zahtjev kako bi se odnosio

⁸¹ *Forum shopping* označava neformalni izraz za praksu da stranke u postupku biraju sud koji smatraju najvjerojatnijim za donošenje povoljne presude, v. Sajko, Krešimir: Međunarodno privatno pravo, 5. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb.; NN 2009., str. 65.

⁸² Predmet C-68/93 Fiona Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL i Chequepoint International Ltd protiv Presse Alliance SA, EU:C:1995:61

⁸³ Ibid., para. 2.

⁸⁴ Ibid., para. 3.-7.

samo na primjerke novina prodane u Engleskoj i Walesu.⁸⁵ Distribucija novina „France-Soir“ najvećim dijelom se odvija u Francuskoj, dok je prisutnost novina u Ujedinjenom Kraljevstvu vrlo ograničena.⁸⁶ Presse Alliance SA osporio je nadležnost engleskog suda argumentirajući da se štetni događaj, prema odredbama Uredbe (tada Konvencije), nije dogodio u Engleskoj. Njihov prigovor je odbačen, a postupak je prenesen na Dom lordova koji je postavio sedam pitanja Sudu EU prije donošenja odluke.⁸⁷

Za tumačenje pojma „mjesta štetnog događaja“ i uspostavljanje pravila mozaika, Sud EU je razmatrao nekoliko pitanja koja su svrstana u prvu skupinu pitanja. U vezi s tim, Sud je odlučio o prvom, drugom, trećem i šestom pitanju kojima se u osnovi traži tumačenje izraza „mjesto gdje je nastao štetni događaj“ iz članka 7. stavka 2. Uredbe (odnosno tadašnjeg članka 5. stavka 3. Konvencije). Cilj je bio utvrditi koji su sudovi nadležni za donošenje odluka o tužbama radi naknade štete zbog povrede ugleda koja se dogodila u nekoliko država članica zbog distribucije novinskog članka. Sporno je bilo tumačenje navedenog izraza - treba li ga shvatiti kao mjesto gdje su novine tiskane i puštene u opticaj, mjesto gdje su određene osobe pročitale te novine ili mjesto gdje tužitelj ima osobni ugled.⁸⁸

Još u presudi *Bier protiv Mines de Potasse d'Alsace*, Sud je uspostavio pravilo koje tumači "mjesto štetnog događaja" kao mjesto štetne radnje i štetnih posljedica. Prema tome, Sud EU je prvo utvrdio da je u ovom slučaju štetna radnja počinjena na mjestu gdje izdavač ima svoje sjedište. To je mjesto odakle je potekao štetni događaj, gdje je sporni sadržaj iznesen i stavljen u promet. Međutim, ovo pravilo se u pravilu podudara s nadležnošću suda prema općem pravilu nadležnosti utvrđenom u članku 4. Uredbe. Stoga, treba odrediti mjesto gdje su nastupile štetne posljedice. Prema tumačenju Suda EU, mjesto štetnih posljedica je mjesto gdje je štetna radnja imala štetne učinke. U ovom slučaju, prema mjestu štetnih posljedica u smislu članka 7. stavka 2., sudovi svake države članice su nadležni za tužbe u kojima se tvrdi da je u toj državi članici narušen ugled oštećenika, a gdje se sporne novine distribuiraju.⁸⁹

Prema Sudu EU, u slučaju povrede ugleda putem distribucije novinskog članka u više država članica, izraz „mjesto gdje je nastao štetni događaj“ treba tumačiti na način da oštećenik može podići tužbu protiv izdavača i pred sudovima države članice u kojoj se nalazi izdavač, kao i pred sudovima svake države članice u kojoj se distribuira publikacija i gdje je, prema

⁸⁵ Ibid., para. 8.

⁸⁶ Ibid., para. 9.

⁸⁷ Ibid., para. 16.

⁸⁸ Ibid., para. 17.

⁸⁹ Ibid., para. 24.-30.

tvrdnji oštećenika, došlo do narušavanja njegovog ugleda. Prvi spomenuti sudovi su nadležni za donošenje odluke o naknadi cjelokupne štete koja je proizašla iz povrede ugleda, dok su potonji nadležni za donošenje odluke o naknadi štete koja je nastala samo u državi u kojoj se vodi postupak.⁹⁰ Stoga, tužitelj ima pravo odabira mjesta podnošenja tužbe, no kada je riječ o cjelokupnoj pretrpljenoj šteti, tužbu može podnijeti samo u državi u kojoj je štetna radnja počinjena, što obično podudara s državom prebivališta tuženika. U svakoj državi u kojoj je nastala štetna posljedica, tužitelj može podnijeti tužbu samo za odgovarajući dio štete koji je nastao upravo u toj državi.

Pravilo mozaika ima opću primjenu i može se primijeniti u situacijama kada štetna posljedica nastupa u više država članica. To pravilo je posebno korisno u slučajevima gdje štetna posljedica nije ograničena samo na jednu državu, kao što su slučajevi štete uzrokovane povredom prava tržišnog natjecanja, kršenjem prava intelektualnog vlasništva, šteta nastalih putem interneta i slično.⁹¹

4. Kvalifikacija zahtjeva za naknadu štete u slučaju prekograničnog onečišćenja okoliša od strane javnih tijela

Pitanje kvalifikacije zahtjeva za naknadu troškova čišćenja ili troškova preventivnih mjera koje su poduzele javne vlasti u slučaju onečišćenja okoliša postaje još važnije od donošenja Direktive iz 2004. godine o odgovornosti zaštite okoliša u vezi s sprječavanjem i otklanjanjem okolišne štete⁹² koja je javnim vlastima dodijelila pravo na povrat troškova čišćenja isključivo, bez utvrđivanja posebnih postupaka za podizanje takvih zahtjeva protiv stranaka koje su prouzročile takvu štetu iz druge države. Direktiva je osnovni izvor prava Europske unije u vezi s odgovornošću za ekološku štetu. Pravni prethodnici ovog dokumenta su Zelena knjiga o otklanjanju ekološke štete iz 1993. godine i Bijela knjiga o odgovornosti za okoliš iz 2000. godine. Direktiva je donesena s ciljem uspostave sustava ekološke odgovornosti temeljenog na načelu „onečišćivač plaća“, kao i utjecaja na sprječavanje takve štete i otklanjanje njenih posljedica.⁹³

⁹⁰ Ibid., para. 33.

⁹¹ Babić, D., op.cit. u bilj. 69., str. 64.

⁹² Direktiva 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. o odgovornosti zaštite okoliša u vezi s sprječavanjem i otklanjanjem okolišne štete, SL L 143/56 od 30. 4. 2004. (dalje: Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu)

⁹³ M. Palević, V. Spalević, G. Skatarić, B. Milisavljević, Z. Spalević, B. Rapajić, L. J. Jovanović, Environmental responsibility of member states of the European Union and candidate countries, Journal od Enviromental Protection and Ecology 20, No 2, 886-895, 2019., str. 888.

4.1. Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu i problem naknade troškova uklanjanja onečišćenja koje su poduzele javne vlasti

Osnovno načelo na kojem se temelji Direktiva je uspostava financijske odgovornosti operatera čije djelovanje rezultira ekološkom štetom. Time se potiče operatere da poduzmu mjere koje smanjuju rizik od ekološke štete i time svoju vlastitu odgovornost i financijski rizik.⁹⁴ Ovaj pristup ima i važnost u kontekstu međunarodnog privatnog prava jer utječe na određivanje nadležnost sudova i primjenu prava u sporovima koji proizlaze iz ekološke štete. Operater je definiran u Direktivi kao „svaka fizička ili pravna, privatna ili javna osoba koja obavlja ili nadzire profesionalnu djelatnost ili na koju je, ako je tako propisano nacionalnim zakonodavstvom, prenesena ovlast donošenja gospodarskih odluka o tehničkom obavljanju te djelatnosti, uključujući nositelja dozvole ili odobrenja za tu djelatnost ili osobu koja tu djelatnost upisuje u registar ili prijavljuje.“⁹⁵

Što se tiče sadržaja same Direktive, ona regulira dvije vrste mjera: mjere sprečavanja u vezi s ekološkom štetom⁹⁶ – ovdje svakako dolazi do izražaja primjena načela prevencije u ekološkom pravu i mjere otklanjanja⁹⁷ primijenjene nakon što se već dogodila ekološka šteta. Mjere sprečavanja definirane su kao aktivnosti koje su reakcija na događaje ili propuštene radnje zbog kojih se stvara izravna prijetnja ekološkoj šteti⁹⁸, dok su mjere otklanjanja definirane kao aktivnosti, uključujući upravljanje štetom ili privremenom uklanjanje štete, rehabilitaciju ili zamjenu oštećenih prirodnih resursa.⁹⁹ Osim toga, Direktiva regulira i pitanje troškova prevencije i sanacije. Glavno opterećenje troškova preventivnih i sanacijskih mjera snose operateri. Nadležno tijelo može naložiti primjenu takvih mjera ili ih sami poduzeti te potom naplatiti troškove od operatera, i to u roku od pet godina od dana kada su mjere dovršene ili od dana kada je utvrđena odgovornost operatera ili treće strane.¹⁰⁰

Ako osoba pretrpi štetu na svojem zdravlju ili imovini kao rezultat okolišne štete, prema sustavima odgovornosti za štetu u gotovo svim državama članicama Europske unije, ta osoba će imati pravo na naknadu štete u određenim okolnostima. U situacijama u kojima nije došlo do štete na privatnoj imovini kao takvoj, većina država članica EU daje javnim vlastima pravo

⁹⁴ M. Palević, V. Spalević, G. Skatarić, B. Milisavljević, Z. Spalević, B. Rapajić, L. J. Jovanović, op. cit., u bilj. 93.

⁹⁵ Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu, čl. 2., st. 6.

⁹⁶ Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu, čl. 5.

⁹⁷ Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu, čl. 6.

⁹⁸ Op. cit. u bilj. 96.

⁹⁹ Op. cit. u bilj. 97.

¹⁰⁰ Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu, čl. 8.

da poduzmu preventivne mjere i, u određenim okolnostima, pravo na zahtjev za naknadu troškova čišćenja od osobe koja je prouzročila štetu.¹⁰¹

Europska direktiva iz 2004. o odgovornosti zaštite okoliša također daje javnim vlastima pravo na povrat takvih troškova od osobe koja ih je prouzročila. Komisija je prvo razmatrala dodjeljivanje sličnih prava drugim pravnim osobama, posebno ekološkim udrugama koje bi bile posebno stručne i sposobne za ostvarivanje tih prava. Komisija se na kraju ipak odlučila da se isključivo osloni na javne vlasti.¹⁰²

Direktiva o odgovornosti za okolišnu štetu iz 2004. godine pruža okvir za odgovornost zaštite okoliša i omogućava javnim vlastima da zatraže povrat troškova od osoba koje su prouzročile štetu. To je korak u pravom smjeru jer treba osigurati da oni koji su odgovorni za štetu snose financijsku odgovornost za svoja djela. Međutim, treba razmotriti mogućnost dodjele sličnih prava drugim pravnim osobama, kao što su ekološke udruge koje bi bile stručne i sposobne za zaštitu okoliša i traženje naknade za troškove čišćenja. Takav pristup, prema mom mišljenju, mogao bi pridonijeti boljoj zaštiti okoliša i većem sudjelovanju civilnog društva u tom području.

Ako osoba prouzroči štetu na okolišu preko svojih granica i ako se javno tijelo u državi u kojoj je došlo do štete umiješa u otklanjanje štete i traži naknadu takvih troškova, pitanje je hoće li međunarodna nadležnost i mjerodavno pravo biti određeni prema Uredbama Bruxelles Ibis i Rim II¹⁰³, a na to pitanje odgovor slijedi u nastavku rada.

4.2. Građanska stvar u smislu Uredbe Bruxelles Ibis i Uredbe Rim II

Primjena Uredbi Bruxelles Ibis i Rim II na tužbe koje pokreće javno tijelo ovisi o tome je li pitanje građanska ili trgovačka stvar u smislu članka 1. stavka 1. Uredbe Bruxelles Ibis i članka 1. stavka 1. Uredbe Rim II.

U području okolišnog prava, europski zakonodavac stvorio je važne nove smjernice koje danas moraju biti uzete u obzir prilikom konstrukcije pojma građanskih i trgovačkih stvari u pravilima međunarodnog privatnog prava. Prva prekretnica bila je Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu iz 2004. godine. S jedne strane, članak 3. stavak 3. Direktive navodi da „bez obzira na relevantnu nacionalnu zakonodavstvo, ova Direktiva neće omogućiti privatnim

¹⁰¹ Kadner Graziano, T., op. cit. u bilj. 25., str. 80.

¹⁰² Kadner Graziano, T., op. cit. u bilj. 25., str. 81.

¹⁰³ Ibid.

stranama pravo na naknadu zbog ekološke štete ili prijetnje takvoj šteti“.¹⁰⁴ S druge strane, članak 15. stavak 3. Direktive temelji se na ideji da država može također povratiti troškove nastale prema Direktivi od strana koje su prouzročile štetu iz inozemstva i imaju prebivalište u stranoj zemlji. Članak 15. stavak 3. navodi da „kada država članica ustanovi štetu unutar svojih granica koja nije nastala unutar tih granica..., može pokušati povratiti troškove koje je snosila u vezi s poduzimanjem preventivnih ili sanacijskih mjera“ u skladu s ovom Direktivom.¹⁰⁵

Direktiva ne utvrđuje poseban postupak za povrat takvih troškova, već u svojoj izjavi u recitalu 10 navodi da „ne propisuje dodatna pravila o rješavanju sukoba zakonâ kada se navode ovlasti nadležnih tijela, ne dovodi u pitanje pravila o međunarodnoj nadležnosti sudova propisanih, *inter alia*, Uredbom Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima,“¹⁰⁶ odnosno sada Uredbom Bruxelles Ibis. Iz navedenoga slijedi kako pravo zahtijevanja povrata troškova čišćenja ili troškova preventivnih mjera koje je dodijeljeno javnim tijelima prema Direktivi o odgovornosti za okoliš iz 2004. godine treba, što se tiče prekograničnih zahtjeva, tumačiti kao pitanja koja spadaju u područje primjene Uredbe Bruxelles Ibis.¹⁰⁷

U Direktivi o odgovornosti za ekološku štetu, zakonodavac je kombinirao elemente javnog prava s elementima privatnog prava, što je dovelo do toga da Direktiva ima hibridan karakter. Činjenica da pravo na naknadu i povrat troškova uklanjanja onečišćenja mogu biti dodijeljeni pojedincima i udruženjima za zaštitu okoliša, ali to nije učinjeno, pokazuje da takve mjere i zahtjevi ne pripadaju nužno sferi u kojoj javno tijelo djeluje „u obavljanju svojih javnih ovlasti“ u odnosu na one koji onečišćuju okoliš te da su daleko izvan sfere *acta iure imperii*.¹⁰⁸ Ovo stajalište podržano je u recitalu 9 Uredbe Rim II koji navodi kako „tužbe koje se podnose na temelju *acta iure imperii*“ izuzimaju se iz područja primjene Uredbe.¹⁰⁹ Dakle, naknada za ekološku štetu u prekograničnim slučajevima nije administrativna stvar niti proizlazi iz *acta iure imperii*.

Najvjerojatniji najjači argument u korist primjene Uredbe Bruxelles Ibis i Uredbe Rim II na zahtjeve koje podnose javna tijela u području ekološke štete proizlazi iz recitala 24 i prvog

¹⁰⁴ Čl. 3., st. 3., Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu

¹⁰⁵ Čl. 15. st. 3., Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu

¹⁰⁶ Recital 10, Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu

¹⁰⁷ Kadner Graziano, T., op. cit. u bilj. 25., str. 84.

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Recital 9, Uredba Rim II.

dijela članka 7. Uredbe Rim II. Članak 7. je prethodno već detaljno analiziran u ovom radu¹¹⁰, dok recital 24 definira „štetu za okoliš“ kao „neželjenu promjenu prirodnih resursa, kao što su voda, zemlja ili zrak, ugrožavanje funkcije koju taj resurs izvršava u korist drugog prirodnog resursa ili javnosti, ili ugrožavanje raznolikosti živih organizama.“¹¹¹

Zaključno, primjena Uredbi Bruxelles Ibis i Rim II na tužbe javnih tijela u slučaju okolišne štete ovisi o tumačenju pojma građanske i trgovačke stvari. Važno je uzeti u obzir relevantne smjernice zakonodavca u području okolišnog prava, a posebno Direktivu o odgovornosti za ekološku štetu iz 2004. godine. Ona kombinira elemente javnog prava s privatnim pravom, što ukazuje na njen hibridni karakter. Pravo na naknadu štete i povrat troškova čišćenja mogla bi biti dodijeljena ne samo tijelima javne vlasti, već i pojedincima i ekološkim udrugama. To sugerira da takvi zahtjevi ne spadaju nužno u područje djelovanja javnih tijela. Prema Uredbi Rim II, tužbe koje proizlaze iz *acta iure imperii* isključuju se iz njenog područja primjene. Iz navedenog proizlazi da zahtjevi za naknadu ekološke štete u prekograničnim slučajevima nisu administrativna stvar i ne proizlaze iz *acta iure imperii*. Budući da Direktiva o odgovornosti za ekološku štetu obuhvaća štetu za okoliš i pruža pravo na naknadu štete isključivo javnim tijelima, očito je da je namjera zakonodavca bila da se takvi zahtjevi smatraju građanskim stvarima koje spadaju u područje primjene obiju uredbi. Stoga zaključujem da se zahtjevi za naknadu troškova koje javna tijela podnose trebaju smatrati građanskim stvarima u smislu Uredbe Bruxelles Ibis i Uredbe Rim II. Pravilna primjena tih uredbi osigurat će dosljednu i pravičnu pravnu zaštitu u tim situacijama.

5. Zaključak

Izvanugovorna odgovornost za štetu na okolišu predstavlja posebnu vrstu štete te je prilikom izučavanja i analiziranja predmetna materije potrebno primijeniti interdisciplinarnan pristup, uzeti u obzir sve posebne okolnosti i izučavati ju uzimajući u obzir njihovu sve veću važnost u modernom vremenu. Kroz rad se analiziralo koje je rješenje najprihvatljivije, a to je ono kako je navedeno u Uredbi Rim II, odnosno, ako strane ne postignu sporazum o mjerodavnom pravu, onda se primjenjuje poveznica prema članku 7. Uredbe Rim II, a to je da je mjerodavno pravo države u kojoj je šteta nastala. Što se tiče nadležnosti sudova, prema Uredbi Bruxelles Ibis, nadležan je sud mjesta u kojem je nastala štetna radnja ili ona može

¹¹⁰ Vidi supra poglavlje 2.2.

¹¹¹ Recital 24, Uredba Rim II.

nastati. Iako su se uredbe više puta mijenjale, između odredbi koje se tiču izvanugovorne odgovornosti za štetu ne postoje suštinske promjene jer sve te odredbe imaju isto značenje.

Prvi slučaj distancijskog delikta u vezi s štetom za okoliš koji je završio pred Sudom EU dogodio se 1976. godine u predmetu *Bier*. U tom slučaju, uzrok štete bio je u Francuskoj, dok je sama šteta nastala u Nizozemskoj. Postavilo se pitanje kako odrediti nadležnost prema „mjestu gdje se štetni događaj dogodio“ kada su mjesto uzroka štete i mjesto nastanka štete u dvije različite države. Sud EU-a donio je zaključak dvostrukim tumačenjem „mjesta štetnog događaja“ prema članku 7. stavku 2., kojim je utvrdio da nadležan sud može biti i sud mjesta izvršenja štetne radnje i sud mjesta nastanka štetnog događaja. Odluka o izboru između ta dva suda prepuštena je tužitelju. Tumačenje mjesta izvršenja štetne radnje nije izazivalo poteškoće, za razliku od tumačenja mjesta nastanka štetnih posljedica. Sud EU-a morao je postaviti granicu u vezi s štetnim posljedicama te je u slučaju *Dumez* odlučio da su relevantne samo izravne, odnosno direktno nastale štete, a ne posredne, odnosno indirektno štete.

Osim toga, kroz istraživanje provedeno u svrhu pisanje ovog rada, pojavila su se i neka dodatna pitanja, između ostalih je to pitanje same kvalifikacije zahtjeva za naknadu štete u slučaju prekograničnog onečišćenja okoliša. Postavilo se i pitanje što spada pod polje primjene Uredbi Rim II i Uredbi Bruxelles Ibis, odnosno koja je definicija građanske stvari. Iz same analize i istraživanja definicije građanske stvari, došlo se do zaključka, s obzirom na to da Uredba Rim II također pruža definiciju štete za okoliš, namjera zakonodavca bila je da se ovi zahtjevi za naknadu štete koje javna tijela podnose smatraju građanskim stvarima.

6. Literatura

Članci

- Babić, D., Međunarodna nadležnost za izvanugovornu odgovornost za štetu u europskom pravu, Zagreb, Pravo i porezi, br. 1/09., str. 59. – 65.
- Beaumont, P., Private International Law of the European Union: Competence Questions Arising from the Proposed Rome II Regulation on Choice of Law in Non-Contractual Obligations, u: BRAND, Ronald (ur.), Private Law, Private International Law and Judicial Cooperation in the EU-US Relationship, Volume 2 of the CILE Studies, Thomson, Pittsburgh, 2005., str. 15.-26.
- Betlem G./ Bernasconi CH., European Private International Law, The Environment And Obstacles for Public Authorities, Law Quarterly Review 2006
- Bouček, V., Prijedlog Uredbe Rim II iz 2003. i opće odredbe deliktneog statuta u hrvatskom Zakonu o međunarodnom privatnom pravu, Zbornik prispevkov – Evropski sodni prostor, Pravna fakulteta Univerze v Mariboru, Maribor, 2005., str. 203. – 216.
- Bouček, V., Uredba Rim II – Komunitarizacija europskog međunarodnog deliktneog prava – drugi dio: opće poveznica deliktneog statuta Uredbe Rim II i harmonizacija hrvatskog prava, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 45, 3/2008, 2008.. str. 487. – 504.
- British Institute of International and Comparative Law, Study on the Rome II Regulation (EC) 864/2007 on the law applicable to noncontractual obligations, Volume I, 2021.
- Dickinson, A., European Private International Law: Embracing New Horizons or Mourning the Past?, Journal of Private International Law, vol. 1, br. 2, 2003., str. 197. – 236.
- Kadner Graziano, T., The Law Applicable to Cross-Border Damage to the Environment: A commentary on Article 7 of the Rome II Regulation, Yearbook of Private International Law, Volume 9, 2007.
- Koziol, H./Thiede, T., Kritische Bemerkungen zum derzeitigen Stand des Entwurfs einer Rom II-Verordnung, Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, vol. 106, 2007, str. 235. – 247.
- Kunda I., Uredba Rim II: ujednačena pravila o pravu mjerodavnom za izvanugovorne obveze u Europskoj uniji, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij., br. 2, 2007., str. 1269. – 1324.
- Lovrić, V., Međunarodna sudska nadležnost – neka pitanja međunarodne sudske nadležnosti za građanske i trgovačke stvari, Zagreb, 2007.

- M. Palević, V. Spalević, G. Skatarić, B. Milisavljević, Z. Spalević, B. Rapajić, L. J. Jovanović, Environmental responsibility of member states of the European Union and candidate countries, *Journal of Environmental Protection and Ecology* 20, No 2, str. 886-895
- Nagy, Csongor I., The word is a dangerous weapon: Jurisdiction, applicable law and personality rights in EU law – missed and new opportunities, *Journal of Private International Law*, vol. 8., br. 2., 2012., str. 251. – 296.
- Posch, W., The Draft Regulation Rome II in 2004: Its Past and Future Perspectives, *Yearbook of Private International Law*, vol. 6, 2004., str. 129. – 154.

Knjige

- Markensius, Basil S./Deakin, Simon F., *Tort Law*, 4. izd., Clarendon Press, Oxford, 1999.
- Lando O., von Hoffmann B., Siehr K., *Acts and Documents of an International Colloquium held in Copenhagen on 29/30 April 1974, European Private International Law of Obligations*, 1975.
- Sajko, K., *Međunarodno privatno pravo*, Zagreb, Narodne novine d.d., 2009.

Monografije

- Magnus, U., Mankowski, P., *Brussels I Regulation*, Munich, Sellier european law publishers GmbH, 2012.

Pravni propisi

- Direktiva 2004/35/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 21. travnja 2004. o odgovornosti zaštite okoliša u vezi s sprječavanjem i otklanjanjem okolišne štete, SL L 143/56 od 30. 4. 2004.
- Official Journal of the European Communities, OJ C 12, 15.1.2001.
- Prijedlog Uredbe Rim II COM(2003) 2003/0168 (COD), Brussels, 22.7.2003.
- Službeni list Europskih zajednica, L 12/1
- Službeni list Europskih zajednica, L 299/32
- Uredba (EU) br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima
- Uredba (EZ) br. 864/2007 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. srpnja 2007. o pravu koje se primjenjuje na izvanugovorne obveze

Presude

- Predmet 200.126.843-01 200.126.848-01 Žalbenog suda u Haagu, od 18.12.2015.
- Predmet C/09/337050 / HA ZA 09-1580 A.F. Akpan v. Royal Dutch Shell, plc od 30.01.2013.
- Predmet C-167/00 Verein fuer Konsumenteninformation protiv Karl Heiz Henkel, EU:C:2002:555
- Predmet C-21/76 Handelskwekerij G.I. Bier BV protiv Mines de potasse d'Alsace SA, EU:C:1976:166
- Predmet C-220/88 Dumez France SA i Tracoba SARL protiv Hessische Landesbanke i drugih, EU:C:1990:8
- Predmet C-364/93 Antonio Marinari protiv Lloyds Bank plc i Zubaidi Trading Company, EU:C:1995:289
- Predmet C-68/93 Fiona Shevill, Ixora Trading Inc., Chequepoint SARL i Chequepoint International Ltd protiv Presse Alliance SA, EU:C:1995:61